

Jan Renkema, *The texture of discourse. Towards an outline of connectivity theory*, Amsterdam, John Benjamins, 2009, pp. xi+213

És més que probable que al lector d'aquesta ressenya el nom de Jan Renkema li resulti familiar: és ben conegut el seu estudi de 1993 (aparegut en espanyol sis anys més tard) *Discourse studies: an introductory textbook*, un llibre de caràcter panoràmic i general, i d'intenció divulgativa, que pretén (ho afirma l'autor a l'inici) familiaritzar l'estudiant universitari amb els conceptes més importants i els temes principals de l'àrea dels estudis del discurs. L'assumpte d'una de les seccions d'aquest llibre, la 7.1, dedicada a les *relacions de discurs* (*Discourse relations*) –altrament dites, a la bibliografia sobre la qüestió, *relacions de coherència*: en són algunes, considerades per la majoria dels estudiosos, l'elaboració, el contrast, la causa i l'exemplificació–, i al qual se li destinen només quatre pàgines, és el centre i la perifèria del llibre que ressenyem, i no és en absolut exagerat d'afirmar que aquest darrer estira el fil deixat al final de l'explicació d'aquelles quatre pàgines: “Many problems in discourse relations must still be resolved, starting with the classification and the definition of the relationships” (1993: 72). Afegim que al 2004 Renkema va publicar una altra monografia, més tècnica, que pren el relleu de la de 1993 i on dedica també algunes pàgines al tema (al capítol 6, *Discourse connections*), i, així mateix, que al 2008 en va aparèixer a *Revista Signos* un article sobre la poliinterpretabilitat o ambigüitat de les relacions de discurs, qüestió que l'autor reprendrà en el capítol 10 del llibre de què ens ocupem aquí.

Abans d'entrar de ple en matèria no volem deixar de fer un primer comentari a propòsit del títol del llibre (*The texture of discourse. Towards an outline of connectivity theory*), i és que el terme *connectivity* del subtítol aixeca en el lector avesat a manejar bibliografia sobre el text l'expectativa que la monografia versarà únicament sobre la propietat de la cohesió textual; a més, cal tenir en compte el precedent que *texture*, usat en el títol, apareix també en l'estudi seminal de Halliday i Hasan, de 1976, *Cohesion in English*. En descàrrec de l'autor, tanmateix, ens hem d'apressar a dir que aquesta expectativa es corregeix ben aviat, a l'inici del capítol 2, on es precisa que amb el terme *connectivitat* es vol cobrir tant la noció de *cohesió* (entesa com el conjunt de fenòmens físicament presents en un discurs que n'estableixen els lligams interns) com la noció de *coherència* (entesa com el resultat de les activitats mentals que fa el receptor per derivar significat d'oracions contigües). El llibre es compon de 12 capítols:

1. Introducció
2. El principi discursiu i el principi dialògic
3. Conjunció
4. Adjunció
5. Interjunció

6. El model de la connectivitat
7. L'arquitectura del model
8. El model de la connectivitat i altres models
9. La representació del discurs
10. La interpretació de les relacions de discurs
11. Començant l'anàlisi
12. Alguns exemples de recerca

El capítol 1 és un capítol introductorí en què l'autor situa la seva monografia en el camp dels estudis discursius que pretenen fer una descripció lingüística dels lligams que hi ha en el discurs entre les oracions; altrament dit, el que vol fer Renkema és explorar en profunditat el que fa que una seqüència d'oracions sigui un discurs (és a dir, una comunicació verbal, sigui oral o escrita), i, doncs, es troba alineat en el primer dels dos grans reptes que, per a l'anàlisi del discurs, Zellig Harris va plantejar al 1952: continuar la descripció lingüística del discurs, superant, doncs, el sostre oracional (el segon repte era correlacionar cultura i llenguatge, aspecte que no interessa Renkema).

El capítol 2 presenta els principis que fonamenten el model de la connectivitat que construeix l'autor: el principi discursiu i el principi dialògic. El principi discursiu estableix que el discurs procedeix per expansió: els fenòmens intraclausals s'usen també interclausalment, de manera que allò interclausal emmiralla allò intraclausal (Renkema, doncs, sembla posicionar-se en contra de la concepció inversa, i més acceptada, que, fent ús d'una metàfora de trajecte en ús des de fa una bona pila d'anys, podem dir que sosté que els parlants procedim *de dalt a baix* –i no *de baix a dalt*–, posició que pren cos en l'important concepte, formulat per Van Dijk, de macroestructura). El principi dialògic, sustentat en la idea que en l'acte d'escriure el productor s'anticipa a les reaccions del lector, estableix que, en el text escrit, les relacions de discurs poden ser descrites en termes de respostes a preguntes anticipades del lector –preguntes que poden ser incentivades pel tipus de discurs (narració, argumentació, etc.), pel tema o per la forma–; així, una oració com ara “aquest polític, que els dos darrers anys ha viscut a França, demà tornarà al seu país” admet moltes continuacions possibles, però aquestes continuacions respondrien preguntes diferents (una continuació com ara “s'espera que participarà en les noves eleccions” respon la pregunta “quin és el seu propòsit?”, mentre que la continuació “va fugir a França perquè va ser acusat de frau” respon la pregunta “per què va viure a França?”).

Els capítols 3, 4 i 5 componen una tríada en què s'aborden els diversos nivells en els quals poden ser explorades les combinacions de segments de discurs: respectivament, el nivell (formal) de la *conjunció* (en direm nivell 1), que relliga una forma a una altra forma; el nivell (funcional o de contingut) de l'*adjunció* (nivell 2), que relliga una informació a una altra informació; i el nivell (interactiu) de la *interjunció* (nivell 3), que relliga l'emissor al receptor. Renkema

se serveix de la vella metàfora arquitectònica (i d'indubtable perfum retòric: la coneixia bé Ciceró, i Quintilià el seguí), segons la qual *el text és una construcció* (en la versió, més modesta, *el text és una paret*) per fer-nos veure la diferència entre aquests nivells: la conjunció es refereix als aspectes tècnics de la unió entre les peces (pedres, totxos); l'adjunció, als diferents materials de què estan fetes les peces i a la manera com aquestes estan unides; i la interjunció, a les imatges que es perfilen a la paret, i que expressen quelcom que afecta d'una determinada manera l'estat mental de qui l'observa. El nivell 1 es diferencia dels nivells 2 i 3 en el fet que relliga constituents (opera en el nivell sintagmàtic i lèxic), mentre que els altres dos relliguen clàusules, les quals es combinen per compondre relacions de discurs; alhora, dels nivells 2 i 3 només el 2 és sempre present: el 3 és opcional; ara bé: quan es dóna, ho fa simultàniament amb el nivell 2 (les relacions d'interjunció són, diu Renkema, un *surplus*: afegeixen a l'adjunció un aspecte d'interacció). L'autor exemplifica el funcionament de cada un d'aquests tres nivells, al final de sengles capítols, per mitjà de l'anàlisi d'un text sobre la Mare Teresa extret de *Reader's Digest* (del qual, d'altra banda, Renkema ja s'havia servit al capítol 2 per il·lustrar el funcionament dels principis discursiu i dialògic), text al qual la Rhetorical Structure Theory (RST), probablement el model sobre l'estructura del discurs més influent fins a la data, i que Renkema té ben present (baldament sigui per imposar-li correctius importants), ha prestat una especial atenció (se'n poden veure tres anàlisis diferents al seu web; veg. Mann i Taboada 2007).

El nivell de la conjunció es descompon en tres aspectes: (1) la *posició* (*location*), o ordre dels segments –en una relació de causa podem presentar primer la causa i després l'efecte, o primer l'efecte i després la causa– i llocs de contacte entre ells –hi ha constituents fòrics i constituents que funcionen d'antecedent o de postcedent: a “la Maria està trista perquè la Joana l'ha deixada” el constituent “la Maria” és l'antecedent del fòric (apostrofat) “la”–; (2) l'*estatus* (*ordination*), o estatus relatiu de les clàusules relacionades –pot ser un estatus basat en la gramàtica, de què deriva la distinció entre interordinació, coordinació i subordinació, o bé un estatus basat en el contingut, és a dir, que operi en el nivell informatiu, de què deriva la distinció, elevada a axioma per la RST, entre nucli i satèl·lit (que no emmiralla pas necessàriament la distinció entre clàusula principal i subclàusula)–; i (3) la *combinació* (*combination*), o els diferents mitjans de vincle entre les clàusules (referència, o cohesió referencial: repetició, substitució i col·locació; relació, o cohesió relacional: connexió; i vincle zero: el·lipsi i inferència).

Essent com és la conjunció el nivell formal de la relació entre els segments de discurs, no té res d'estrany, perquè és el més visible, que hagi estat el nivell més explorat i, doncs, aquell en què un estudiós que vulgui ser original tingui més dificultats per aconseguir-ho: la majoria dels conceptes referits en el paràgraf anterior són ben coneguts de fa temps; *Cohesion in English*, ja esmentat més amunt, en va fer circular uns quants, i, entre nosaltres, dos llibres tan

diferents com el de Gemma Rigau *Gramàtica del discurs* (1981) i el de Josep M. Castellà *De la frase al text* (1992), que van tenir (i continuen tenint) un impacte (tots dos) i una difusió (sobretot el segon) importants, van contribuir notablement a fer-los arrelar.

Els capítols 4 i 5, en canvi, trepitgen un terreny que en les tradicions d'estudis de discurs de filiació anglòfona no és en absolut verge (només tres botons de mostra ben diferents, tots fora de l'òrbita de la RST: Hobbs 1985; Sanders, Spooren i Noordman 1992; Asher i Lascarides 2003), però sí que representen una certa novetat, en canvi, *des de* tradicions com la nostra, tant la hispànica (és de justícia esmentar tanmateix els treballs de Garrido 2007 i 2011) com, sobretot, la catalana (mencionem però el modest treball de Besa *et al.* 2006), molt més atentes en general a la cohesió que no pas a la coherència (en els termes en què han estat definides al final del segon paràgraf) –i també, no cal dir-ho, a l'adequació, o relació entre el text i el context.

El capítol 4, com hem dit, aborda l'adjunció, que és el nivell que relliga una peça d'informació a una altra peça d'informació. Aquesta operació pot prendre tres formes diferents en funció de si la nova peça d'informació s'afegeix (1) a un concepte, o *elaboració* (de *qualitat* o de *quantitat*: “Introduiré una nova regla. És una regla de reescriptura”), (2) a la combinació de concepte i esdeveniment, o *extensió* (que al seu torn admet les possibilitats *seqüència*, *contrast* i *disjunció*: “La tempesta va destruir part de la ciutat. I un accident a l'autopista va causar embussos de trànsit”), o (3) a un esdeveniment, o *emmarcament* (que admet les possibilitats *lloc*, *temps*, *manera* i *causa*: “Ahir em vaig trobar el Joan. Va ser a la biblioteca”).

El capítol 5 aborda la interjunció, o nivell que relliga l'emissor al receptor. Aquí tenim també tres possibilitats de concreció, en funció de si l'emissor focalitza (1) en ell mateix, o *expressió* (que es desplega en relacions de *presentació*, o *problema-solució*, i *comentari*: “Vol informació sobre els nostres productes? Visiti el nostre web!”), (2) en el mateix discurs, o *processament* (que es pot concretar en *explicació*, *metatext* i *atribució*: “El documental sobre la guerra el va trasbalsar; ja saps on va morir son pare”), o (3) en el receptor, o *influència* (que admet les possibilitats *atenció*, *acceptació* i *acció*: “No solament van ser destruïts els edificis alts; també ho van ser els edificis baixos, i fins i tot algunes carreteres”). Hem dit abans que les relacions d'interjunció s'afegeixen sempre a relacions d'adjunció: en els dos primers exemples adduïts aquí, doncs, la relació d'adjunció que es troba a la base de la relació d'interjunció (*presentació*, en el primer cas, i *explicació*, en el segon) és *causa* (en el primer cas, més concretament, la causa es particularitza en una relació de *condició*), i en el tercer (*atenció*) és *seqüència* (i, més particularment, *llista*).

Voldria que el lector s'hagués fet una idea de la complexitat del model que se'ns presenta. Però no voldria pas que pensés que és un model intricat, difícil o incomprendible. Renkema treballa amb una sistematicitat gairebé maníaca: ho defineix tot, ho exemplifica tot, ho discuteix tot, i, talment com si ell mateix

s'apliqués a complir escrupolosament el principi dialògic que ha presentat en el capítol 2, mai no esquivi les preguntes que ens anem fent a mesura que ens endinsem en aquesta selva de relacions. Que no és tal selva, sinó que és, com vol i defensa l'autor, taxonomia, és a dir, sistema (no pas llista): el conjunt de setze relacions de discurs considerades són *categories* que, per l'esquerra (o cap amunt), pertanyen a *famílies*, i per la dreta (o cap avall) es concreten en *tipus*, els quals al seu torn es particularitzen en *subtipus*. Així (només ho il·lustrarem amb una categoria), la *seqüència* és (1) germana del *contrast* i la *disjunció*, (2) filla (com els seus germans) de l'*extensió*, (3) neboda de l'*elaboració* i l'*emmarcament*, (4) mare de la *seqüència temporal*, el *parell interaccional* i la *llista* (tipus), i (5) àvia (totes tres són filles de la seqüència temporal) de la *narració*, la *continuació* i la *seqüència invertida* (subtipus). El mapa sencer és a les pàgines 66-67 del llibre, però els impacients el poden obtenir més ràpidament a l'adreça <https://www.benjamins.com/jbp/series/Z/151/study-aid.pdf> (també s'hi accedeix fent la cerca “renkema study-aid” a Google).

El capítol 6 és un capítol frontissa: ofereix una utilíssima visió de conjunt del contingut dels tres capítols precedents i és seguit de dos capítols (7, 8) que componen un díptic de caire, aquest cop, no pas descriptiu (com la tríada que fan els capítols 3, 4 i 5), sinó explicatiu o justificatiu. El capítol 7 clarifica l'arquitectura de la taxonomia: l'autor hi fa consideracions a propòsit de (1) les opcions terminològiques que ha pres, (2) la rellevància, per als nivells de l'adjunció i la interjunció, del nivell de la conjunció (que la majoria de models sobre les relacions de discurs no incorporen), (3) la necessitat de la dicotomia adjunció/interjunció, i (4) l'ordenació de les relacions de discurs en la taxonomia. I en el capítol 8 es compara el model amb altres models: no passen la prova (1) la proposta de Tanskanen (2006) –restringida només, això sí, al nivell de la conjunció–, (2) la RST (sobretot pel que fa a les definicions de les relacions de discurs), i (3) la taxonomia de Carlson i Marcu (2001).

En els capítols 9, 10 i 11 es fan propostes referides a la pràctica de l'anàlisi de les relacions de discurs. En el capítol 9, dedicat a la presentació (o representació) del discurs, es defensa la clàusula com a unitat d'anàlisi i, sobre la base de la demostració dels límits dels arbres discursius usats en la RST (que no permeten fer visibles, per exemple, les dependències creuades i les connexions múltiples d'un mateix segment), un nou procediment de representació de les relacions, anomenat *gràfic de connectivitat*, que els supera. El capítol 10 està dedicat a un dels fenòmens més carregosos (i frustrants) de l'anàlisi discursiva: el problema, d'allò més freqüent, de les relacions discursives dubtoses; per afrontar-lo, Renkema proporciona (1) un protocol d'actuació compost d'onze passos: quatre per a la segmentació del text i set (tots ells referits a components del nivell de la conjunció) per a la detecció dels elements rellevants per identificar les relacions, i (2) tres estratègies per a la desambiguació que poden ajudar a decidir quina és, en cas de dubte, la millor

etiqueta. En el capítol 11 es donen algunes indicacions útils per afrontar el començament de l'anàlisi.

I arribem al final del volum amb un capítol que exposa tres exemples de recerca inspirada en la teoria de la connectivitat que s'ha presentat: la primera està relacionada amb el fenomen de la variabilitat en la marcadó de les relacions de discurs (en el sentit que aquesta marcadó de vegades es dóna i de vegades no); la segona, amb la competència discursiva; i la tercera, amb les relacions de discurs en el procés comunicatiu. El llibre es tanca (seguit d'un índex d'autors i un índex de conceptes) amb l'ineludible apartat de referències bibliogràfiques; no és ineludible, però, que aquestes incorporin al final l'esment del(s) capítol(s) on han estat mencionades, de manera que se'ns dóna la possibilitat de fer incursions de lectura des de l'exterior (la referència que ens interressi) cap a l'interior (el llibre) i, doncs, de saber ràpidament què diu Renkema de tal article o llibre, i de quina manera aquests estan relacionats amb els continguts que es proporcionen.

En definitiva, *The texture of discourse* és una monografia destinada a ocupar un lloc privilegiat en l'àmbit de la recerca sobre la coherència local. Per la seva originalitat, pels reptes que estimula, per l'elegància i la solidesa de la taxonomia de relacions de discurs que presenta, per l'equilibri, sempre constant, entre descripció i discussió, teoria i pràctica, discriminació i generalització, anàlisi i síntesi.

No és habitual que les ressenyes remetin a altres ressenyes del mateix llibre, però és una manera com qualsevol altra d'acabar: si en vol més, el lector és invitat a donar un cop d'ull a la que va publicar Eladio Duque en el número 45 de la revista *Círculo de Lingüística Aplicada a la Comunicación* (2011: 56-64), accessible a l'adreça <http://www.ucm.es/info/circulo>.

Josep Besa Camprubí

REFERÈNCIES

- ASHER, N. i LASCARIDES, A. (2003), *Logics of conversation*, Cambridge, Cambridge University Press.
- BESA, J., ALTURO, N., ADAM, M. i CARRERA, J. (2006), "Les relacions de coherència en els textos argumentatius", dins *L'argumentació*, Alturo, N., Besa, J., Bladas, Ò. i Nogué, N. (eds.), Barcelona, PPU, 109-127.
- CARLSON, L. i MARCU, D. (2001), *Discourse tagging reference manual*. [Consulta: 28 maig 2013]. Disponible a: <<http://ftp://isi.edu/isi-pubs/tr-545.pdf>>.
- GARRIDO, J. (2007), "Relaciones de discurso", *Pandora: revue d'études hispaniques*, 7, 305-332. [Consulta: 28 maig 2013]. Disponible a: <<http://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=2925801>>.
- GARRIDO, J. (2011), "Las unidades del discurso", dins *60 problemas de gramática: dedicados a Ignacio Bosque*, Escandell Vidal, M.V., Leonetti, M. i Sánchez López, C. (eds.), Madrid, Akal, 420-426.

- HARRIS, Z. (1952), "Discourse analysis", *Language*, 28, 1-30.
- HOBBS, J. (1985), *On the coherence and structure of discourse*, Report No. CSLI-85-37, Center for the Study of Language and Information, Stanford University. [Consulta: 28 maig 2013]. Disponible a: <<http://www.isi.edu/~hobbs/ocsd.pdf>>.
- MANN, W.C. i TABOADA, M. (2007), *RST website* <<http://www.sfu.ca.rst>>.
- RENKEMA, J. (1993), *Discourse studies: an introductory textbook*, Amsterdam, John Benjamins (trad. esp. de María Luz Melon, *Introducción a los estudios sobre el discurso*, Barcelona, Gedisa, 1999. [Consulta: 28 maig 2013]. Disponible a: <<http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=45914>>.
- RENKEMA, J. (2004), *Introduction to discourse studies*, Amsterdam, John Benjamins. [Consulta: 28 maig 2013]. Disponible a: <http://linguistik.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/inst_sprachwissenschaft/StEOP/Renkema_2004_introduction_to_discourse_studies_1_174.pdf>.
- RENKEMA, J. (2008), "Relaciones discursivas y variables de conectividad", *Revista Signos*, 41 (66), 65-80. [Consulta: 28 maig 2013]. Disponible a: <<http://www.janrenkema.nl/pdf/relaciones.pdf>>.
- SANDERS, T., SPOOREN, W. i NOORDMAN, L. (1992), "Toward a taxonomy of coherence relations", *Discourse processes*, 15, 1-35. [Consulta: 28 maig 2013]. Disponible a: <[http://www.let.uu.nl/~ted.sanders/personal/uploads/pdf/Sanders,%20Spooren%20Noordman%20\(1992\).pdf](http://www.let.uu.nl/~ted.sanders/personal/uploads/pdf/Sanders,%20Spooren%20Noordman%20(1992).pdf)>.
- TANSKANEN, S.-K. (2006), *Collaborating towards coherence. Lexical cohesion in English discourse*, Amsterdam, John Benjamins. [Consulta: 28 maig 2013]. Disponible a: <<http://gumounounib.files.wordpress.com/2010/06/collaborating-towards-coherence.pdf>>.
- VAN DIJK, T.A. (1980), *Macrostructures: an interdisciplinary study of global structures in discourse, interaction and cognition*, Hillsdale (NJ), Erlbaum. [Consulta: 28 maig 2013]. Disponible a: <<http://www.discourses.org/OldBooks/Teun%20A%20van%20Dijk%20-%20Macrostructures.pdf>>.